

KRONOLOGI

- 1953–1954 Kambodja blir självständigt. Den styrande makten över landet överläts till prins Norodom Sihanouk. Nederlaget i Diên Biên Phu, Vietnam; landet delas enligt avtalen som träffas under Genèvekonferensen. Slutet för Franska Indokina.
- 1965–1966 USA sänder in marktrupper för att rädda Sydvietnam undan den kommunistiska invasionen. Den kommunistiska khmerrörelsen, bildad 1951, skickar en delegation till Peking och tar namnet ”Kampuchéas kommunistiska parti”.
- 1968–1969 De amerikanska trupperna i Sydvietnam uppgår till mer än 550 000 man. Amerikanerna genomför flygräder mot Viêt-côngs fristäder i Kambodja.
- 1970 Statskupp 18 mars i Phnom Penh. General Lon Nol, som är för en amerikansk intervention, tar makten och utropar Khmerrepubliken. I Peking manar Sihanouk omedelbart till motstånd och meddelar upprättandet av ”Kampuchéas kungliga nationella enhetsregering” (GRUNK). Amerikanska och sydvietnamesiska trupper tränger in i Kambodja. Viêt-công invaderar territoriet och ockuperar tempelområdet Angkor.
- 1973 Parisavtalet undertecknas och de amerikanska trupperna dras tillbaka. Kampuchéas kommunistiska parti tvångsrekryterar unga män på landsbygden till ”Revolutionära befrielsearmén”.
- 1975 Röda khmeroffensiven mot Phnom Penh inleds (december 1974). Frankrike erkänner GRUNK (12 april). Huvudstaden faller 17 april. Städerna utryms och man påbörjar en ”renings-

- process” i alla samhällslager. I Phnom Penh öppnas tortyrlägrer Tuol Sleng.
- 1976 Sihanouk avträder posten som statschef. ”Demokratiska Kampuchea” nya författning utfärdas, statschef är Khieu Samphan och Pol Pot är premiärminister. Kupp försök i Phnom Penh. Upplösning av ”provietnamesiskanätverk”.
- 1977 Kampuchea är helt beroende av ekonomiskt stöd från Kina. Avbrutna diplomatiska förbindelser mellan Kampuchea och Vietnam.
- 1978 Vietnamesiska divisioner ockuperar provinserna öster om Mekongfloden efter att khmererna gjort en rad inbrytningar på vietnamesiskt territorium.
- 1979–1980 Stor vietnamesisk offensiv 25 december 1978, Phnom Penh intas 7 januari 1979. Regeringsbildning under vietnamesiskt militärt beskydd. ”Folkrepubliken Kampuchea” utropas. Röda khmerernas enheter splittras på grund av svälten, deras kommandotrupp drar sig tillbaka till Thailand. Resterna av de beväpnade trupperna flyttas till baser på landsbygden, i skogsområdena och längs gränsen till Thailand. Gerillaverksamheten återupptas.
- 1985–1993 Vietnamesiska trupper intar flera av röda khmerernas baser vid gränsen till Thailand. Den vietnamesiska expeditionsministären drar sig officiellt tillbaka 1989. Internationellt fredsavtal i Paris 1991. Många avhoppare från röda khmererna efter valen som FN organiserade.
- 1998 Pol Pots död. Slutet för röda khmerernas rörelse.

När jag kom till Kambodja 1965 kunde man varje morgon höra hur gibbonapornas intensiva klagan trängde igenom det dova prasslet från byarna. Solljuset strömmade ut över orörliga dammar i gyllene grönaktiga strimmor, och fick slumrande nattångor att upplösas; jag tänkte att denna förnyelse var oundviklig.

Jorden var rik, vacker, beströdd med risfält, översållad av tempel. Det var ett land som gjort för ett enkelt och fridfullt liv. Existentiella funderingar var något som alla invånare ofta ägnade sig åt. Att fira högtider, att tjäna gudarna, att utföra vanliga riter, allt gjordes på ett konstfullt sätt, poetiskt och med mystik eftersom de dödas andar ständigt svävade över årstidernas växlingar.

Ingen bonde var så fattig att han inte gav trädgårdens vackraste frukter till dem som bodde i munkkloster och eremitbostäder, av varje familj förväntades det att sönerna skulle tillbringa en tid där. Alla pojkar avlade löftet att under ett par år leva enkelt som tiggarmunk, ett löfte som avgavs under pompa och ståt där familjen långt i förväg hade förberett guld och utsmyckningar, draperier, lampor och blommor.

På landsbygden ljöd gonggongarna och vi visste att de glada rop som hördes åtföljde de döda till den plats där de skulle återfödvas. Men mest av allt tyckte jag om att höra klangen från chapay-sångarnas hesa röster, den råa, kärva, melankoliska musiken svävade över vattnet på risfälten och återspeglade khmersjälen alla nyanser.

I utkanten av byarna fanns smala stigar där man kunde se små altare tillägnade solens gudomar, man kunde hitta dem bredvid en termitstack, i en helig dunge eller vid foten av ett gammalt träd. Dessa gränsvakter var grovt uthuggna ur ett trästycke eller var helt enkelt en

sten, ibland också en antik skulptur som regnet grävt fram. När lantborna gick förbi hyllade de gudarna med en näve färska blad.

Det är så jag för min del minns det här landet. Bilderna av det förflutna som ännu återspeglas i mitt inre väcker bara hänförelse – den jag kände vid tjugofem års ålder. Men det finns något ännu mer obevekligt än tiden som håller mig på avstånd från dem. Ett oförsonligt uppror har för alltid ersatt nostalgin. Jag tänker på de där åren före kriget som på leendet hos ”en död älskarinna ... som nu vilar djupt i jorden”.*

Det som tynger mig, mer än de vidöppna ögonen hos de döda som fyller de sandiga risfälten, det är applåderna som genljöd i Västvärlden för att hylla röda khmerernas seger över sina bröder 1975, i synnerhet som de samtidigt överröstade det långdragna tjut som steg upp från miljoners massakrerade.

När jag kom till Siem Reap 1965 flöt livet ganska lugnt i Kambodja, intill Vietnam där kriget rasade. Trots vissa gränskonflikter levde invånarna i inlandet som om tiden inte fanns. I grannlandet Kina spirade kulturrevolutionen. Överallt uppmuntrade Europa dem som arbetade för att omkullkasta gamla feodalvälden till förmån för en ny, bättre värld. Alla länders intellektuella hänade amerikanerna för deras inblandning i Vietnam.

Själv var jag varken för eller emot, jag hade tankarna på annat håll. Dragen till Fjärran Östern och dess mysterier, fascinerad av uråldriga riter och handlingar hos ett folk som levde kvar i sina traditioner hade jag flackat omkring och på så sätt undkommit den antiamerikanism som alla då hemsöktes av. Utan att jag någonsin formulerat det för mig själv fanns det för mig bara två gudar, båda amerikanska: tecknaren Saul Steinberg och saxofonisten Charlie Parker ... Det innebar att jag när jag kom till Indokina inte hade någon särskild anledning att känna mig hemma med den franskättade befolkningens givna fientlighet gentemot USA.

Tvärtom föreföll det som om landsbygdsborna jag omgavs av, och skulle komma att dela den stilla vardagslunken med när jag slog mig ner i en avlägset belägen by utanför Angkor, hade allt att förlora på kom-

---

* Fotnot: Ernst Jünger: ”På marmorklipporna”, övers. Blomqvist & Ågren, Bakhäll, 2011.

munisternas intåg. Jag var passionerat intresserad av religion och vanor från förr i tiden och skulle helst ha sett att de blev kvar, därför skulle jag snarare ha satt mig emot ideologierna på modet. Men i slitningarna som uppstod när jag på plats genast ställdes inför de mest absurda motstridigheter började jag förlora hoppet. Från 1970, då amerikanerna kom in i Kambodja, fram till 1975, kunde jag konstatera bristen på ansvar hos dem jag trott vara mina bundsförvanter i detta omöjliga sökande. Deras oerhörda klumpighet, deras spelade oskuld och deras cynism gav hos mig ofta upphov till mer ilska och upprördhet än kommunisternas lögner. Under de här krigsåren for jag runt som en tätting i inlandet för att leta efter gamla handskrifter som klosterledarna höll i hemligt förvar i lackade lådor, och jag blev vittne till hur amerikanerna var fullständigt oförmögna att ta in kambodjanernas verklighet ... Men i dag vet jag inte vad jag mest förebrår dem, deras intervention eller att de drog sig tillbaka.

Det här läget gynnade röda khmererna som visste att smidigt utnyttja det till sin fördel. I perifera områden där centralmakten aldrig hade brytt sig om att styra representerade de en ordningsmakt som uppmanade till god moral, en bas för revolutionär verksamhet, till skillnad från Lon Nol som bara spred stöld och korrupktion omkring sig. Dock berättades det i området att röda khmererna gjorde de mest förfärliga saker som människor kan tänkas vara kapabla till (barnamord utförda med bara händerna, halshuggning med hjälp av nervtrådar från palmblad, förintelse ...). Men fruktan för att framstå som om man stod på amerikanernas sida skapade en blockering, och det fanns i Europa inte tillräckligt många som var fria nog att ropa ut sin harm och avslöja lögnen. Framsynta nationer var snabba med att välja sida: för frihet och icke-ingripande ... Med stöd av den internationella opinionen segrade revolutionärerna 1975 över en fiende som var fysiskt och moraliskt i total upplösning.

Från den stunden skulle blodet flyta mer än någonsin. Efter att ha fallit offer för kriget i Vietnam, som hade spritt sig in på dess territorium, fick det sargade landet nu känna på postrevolutionära fasor. Röda khmererna skulle vid makten komma att stycka befolkningen, systema-

tiskt undanröjde de lager efter lager av alla samhällsskikt, till att börja med hos landsbygdsbefolkningen, som förflyttades och sattes i tvångsarbetsläger om de inte dog av svält, sjukdomar eller tortyr.

Det var först 1979, efter fyra långa år, som folkmordet upphörde. Utan att bekymra sig om ideologiska spörsmål gick vietnamesiska trupper in och satte stopp för det, för att "befria" landet en andra gång, nu inte från USA:s imperialism utan från "brödernas", röda khmerernas, grymhet och oförmåga.

När man sedan på plats "upptäckte" alla avskyvärda dåd inleddes för många en tid av ruelse. Jag blir rasande när jag nu kan konstatera att det inte längre finns en enda förnuftig människa som stöder den ideologi i vars namn alla dessa onda handlingar systematiskt utfördes.

Ändå hade vittnen sedan flera år tillbaka berättat om vad som planerades i skydd av skogen. Av en olycklig slump blev jag själv ett av dem. 10 oktober 1971 var jag inom ramen för min forskning på väg till ett kloster i Oudong-regionen trettio kilometer norr om Phnom Penh, då jag blev gripen och sedan kedjad i ett av röda khmerernas fångläger. Under tre månader såg jag hur fasorna spred sig och lade landsbygden under sig. Så fort jag blivit fri bad Franska ambassaden att jag skulle översätta en text, "Politiskt program för Enade nationella fronten i Kampuchea", som jag hade tagit med mig från motståndsrörelsen. Innehållet föregrep terrorn: redan där pratade man om att utrymma städerna och upprätta en statskollektivism baserad på en reducerad befolkning. Dessa varningar, vederbörligen vidarebefordrade till Paris, rönste dock inget som helst gensvar och Frankrike höll envist fast vid sitt stöd till röda khmererna.

Jag återvände till Kambodja så fort skräckväldet ebbat ut. I samma ögonblick stod det klart för mig att situationen var ohjälplig och att det var omöjligt för mig att bosätta mig i landet igen. Bilden jag hade framför ögonen och den jag i samma stund såg för mig i mitt inre var oförenliga. Detta ständiga dubbelseende splittrade mig, som om jag vore schizofren.

Jag har skrivit den här boken i en bottenlös bitterhet. Den genomsyras av en känsla av tröstlöshet. Jag kan inte längre tro på något annat än konkreta saker: själen vet att uppfatta deras eviga värde bakom ytan. Den mest upplysta filosofin, är det inte den som lär ut att man ska misstro människan? Denna optimala, högst stående varelse, den naturliga aristokratin i de levandes värld? Misstro den som tillför – i de undantagsfall hon visar sitt rätta jag – det allra bästa men också det allra sämsta? Som besegrar monstren men för alltid själv kommer att vara ett monster ...

Därför undrar jag om de religioner jag studerat kan lära oss konsten att döda monstret inom oss? Och denna diaboliska närvaro, gömd i vårt inre men som alltid kommer fram, är det egentligen arvsynden som jag fick lära mig om som barn?

Jag hatar tanken på en ny gryning där homo sapiens ska leva i harmoni, för den förhoppning som väcks med en sådan utopi har rättfärdigat historiens blodigaste massakrer.

Ska vi aldrig kunna dra lärdom av ett sådant konstaterande, och minnas, fyllda av skräck, när vi väl stannar upp? Det sorgliga med vår existens är att livet styrs av himlens lockelse, det hindrar oss från att tänka över de misstag vi har begått på samma sätt som tidvattnet suddar ut allt i sanden när det drar sig tillbaka.

1

Fram ur minnet stiger nu bilden av en port. Den blir synlig framför mig, jag ser den futtiga öppningen som blev både till en början och ett slut i mitt liv. Den bestod av två luckor som förföljer mig i drömmarna, ett stålgaller fastsvetsat på ett rörformigt underrede, den stängde huvudingången till franska ambassaden när röda khmerna gick in i Phnom Penh i april 1975.

Jag återsåg den tretton år senare när jag för första gången återvände till Kambodja. Det var 1988, i början av regnperioden. Porten såg ut att vara betydligt mindre och bräckligare. Utan vidare fäste jag blicken och mina trevande händer på den, jag blev själv omedelbart förvånad över min djärvhet, jag visste inte riktigt vad jag sökte och framför allt inte vad jag skulle hitta: ett lås som satt lite på sned, synliga vällningar och förstärkningsplåt i hörnen. Alla dessa ärr verkade plötsligt så viktiga, men när jag förr hade sett ut genom porten hade blicken aldrig stannat vid dem. En överraskande blandning av förvirring och fruktan övermannade mig, den blev verklig och liksom påtaglig, väckte en behaglig känsla samtidigt som skräcken steg upp inom mig igen.

Det var inte bara njutningen i att låta tårarna rinna. Denna nya verklighet som omringade mitt minne fick mig att tänka på svetsarna som vårdslöst hade fäst gallret vid ramen och murarna som hade stuckit gångjärnen i cementen. Hade de någonsin föreställt sig vilken tragedi den här installationen en dag skulle ingå i? Jag kunde bara inte fatta att en ambassad hade tagit emot en så illa samman-

fogad port, inte heller att ett så bräckligt gallerverk hade stått emot så många starka förhoppningar, hade öppnats för att släppa in så mycket djup ondska. I mitt minne fanns bilden av en mycket mer imponerande pjäs, gjord för att hålla, för att avvisa, tung och ogenomtränglig: men nu såg jag plötsligt järnsmiderierna i dagsljus, jag såg (nästan generad) materialet, skadorna, slitaget, och det gav ett löjligt intryck.

Den oväntade ömhet som strömmade igenom mig i samma stund som skräcken bröt fram – en blandning som nu för alltid flyter i mina ådror – fick mig att vackla samtidigt som jag nästan kvädes av svärmod. Jag kände tydligt hur tiden förlöjligar, hur lättsinnigt lekfulla tingen är.

Samma känsla hade jag inne i den gamla ambassadbyggnaden, i kansliets lokaler. Båda våningsplanen upptogs av ett hem för föräldralösa flickor. Föreståndaren satt i hörnet av ett tomt rum på bottenvåningen. Han följde med mig till våra gamla kontor, som nu hade blivit sovsalar. Små flickor, som uppstigna ur en avgrund, satt där tysta på mattor utlagda på golvet. Vissa av dem var lite koketta och kammade håret. De var födda strax före eller strax efter 1975, av föräldrar som mördats vid röda khmerernas maktövertagande. Bilden av deras lugna ansikten upprör mig än. Jag fick plötsligt anstränga mig hårt för att hålla snyftningarna tillbaka, och det kom fäniga bubblor i mungiporna. Var det denna osminskade sorg, den lugna mask som bars av de förskonade flickorna som fick smärtan att stiga upp inom mig? Eller var det de kala väggarna utan vare sig dörrar eller fönsterluckor som hade omgivit en så fasansfull tid och varit en tillflyktsort för min ångest mellan 17 april och 8 maj 1975?

Hela mitt kambodjanska förflutna, som nyss åter vaknat till liv i mig, strandade mot bilden av ett nu utan minne. Det enda verkliga var tecknen, men det tragiska med khmerernas land stod plötsligt brutalt klart för mig, det var just denna brist på sammanhang. En ”tragedi utan betydelse”^{*} på sätt och vis, fastnaglad i mina tankar

---

^{*} William Shawcross, ”Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia”.

utan vidare ceremonier, där de påtagliga bevisen försvann allt eftersom, dunkla, rörande spår som återspeglas i förvanskning på tidens yta.

När jag gick över gården på väg ut från ambassaden granskade jag asfalten, som var sig lik med samma gamla sprickor. Ändå tycktes det mig som om allt som hänt lagt sig i lager över den. Jag sökte efter de ställen där jag satt fötterna tjugo år tidigare och blicken hamnade precis där Ung Bun Hor, den siste talmannen i nationalförsamlingen, stått på skälvande ben medan han ihärdigt och mekaniskt knäppte upp byxorna. De två franska gendarmerna bredvid honom – som höll honom uppe, eftersom den stackars mannen bröt samman vid anblicken av de röda khmerer som väntade på honom på andra sidan porten – var tveksamt inställda till hans beteende, innan de insåg att han höll på att tappa förståndet. Utanför stod en jeep och två lastbilar med presenning parkerade. Prinsessan Manivane, Sihanouks tredje fru, hade redan klivit in i baksätet i ett av fordonen, åtföljd av sin dotter, sin svärson och sina barnbarn som glatt hade lämnat sitt gömställe.

Jag ska återkomma till detta längre fram. Det viktigaste är att klargöra mina tankar som rusar åt alla håll, pressade från alla kanter. Därför måste jag föra dem tillbaka till källan. Jag måste gå tillbaka i tiden, till min fars död, som de ständigt återknyter till. Den tomhet som uppstod lämnade mig så ensam, så maktlös, att tankarna utgick från en ny bas som utgjordes bara av det mest grundläggande, likt en nomad som undviker att släpa på överflödiga ting. När min far gick bort förstod jag att han tog med sig alla skyddsmasker jag styrt ut mig i, att jag för att leva, för att komma över min sorg precis som en revolutionär måste göra rent hus och undanröja det förflutna, finna nya sätt att bete mig på, väl valda för att omedelbart bli effektiva. Övningen var så omfattande att än i dag – och ända sedan den dag han dog – avgörs ingenting, fastställs ingenting utan att jag går tillbaka till den ursprungliga måttstocken.

Samtidigt som min fars bortgång väcker ett outsläckligt raseri inom mig minner den också om en sådan kärlek att jag blir lycklig av att tänka på den.